

Віталій Масненко
Черкаси (Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ Й ЕТНОЛОГІЇ

Післяреволюційний період наукової творчості М. Грушевського характеризується зростанням уваги до теоретичних аспектів дослідження історичного процесу. Це абсолютно закономірно, виходячи з обставин суспільного життя і зрілості Михайла Сергійовича як історика. Він намагався знайти теоретичне обґрунтування своїй історичній концепції – новій схемі українського історичного буття, навіть здійснити певні корективи у тій її частині, яка не витримала перевірку часом. Дослідника найбільше турбують проблеми початкового етапу розвитку українського народу, його державності, співвідношення громадсько-народного та державного ладу. Невдоволення дотеперішнім рівнем їхнього висвітлення підштовхнуло М. Грушевського до зацікавлення соціальною антропологією, науковою галуззю, яка щойно здобувала визнання.

На думку дослідника саме історична (генетична) соціологія є найбільш універсальною та інтернаціональною, найбільш соціально виховуючою з усіх дисциплін. Предметом студіювання є початки соціальної організації людства, відображені як у історичних джерелах (давніх літературних пам'ятках), так і передісторичних – етнологічних матеріалах, які засвідчують соціальні явища у пережитковій формі.

У період 1910–20-их років спостерігається також помітне зростання зацікавленості М. Грушевського етнологічними дослідженнями. Відбувається це в тісному зв'язку з посиленням у його науковому дискурсі соціологічного начала. У цілій низці праць він пропонував розглядати народно-побутову культуру і творчість в

соціологічному освітлені. У найповнішому вигляді теоретичні узагальнення М. Грушевського цього часу викладені у праці «Початки громадянства (генетична соціологія)». Іншим фундаментальним текстом Грушевського, який значною мірою побудовано на дослідженні фольклорного та етнографічного матеріалу є багатомна «Історія української літератури».

Одним з важливих теоретичних питань є ставлення М. Грушевського до можливості формулювання законів соціального розвитку. У цьому сенсі він відмовляється від крайнього детермінізму, якої природи він не був, і пропонує вести мову лише про типові явища, певні загальні напрями та тенденції людського життя. У вирішенні питання одиницності чи множинності історичного процесу історик намагався йти шляхом компромісу.

У розгляді феномену влади і держави Грушевський виділяє шість джерел походження авторитету влади, панування: старшинство фізичне, старшинство у роді, особливі організаційні здібності, природжена, Богом дана сила, Богоугодність, підтверджена релігійними церемоніями та багатство. Він детально досліджує етимологію поняття «держава», його видозміни у різних мовах. У процесі державотворення дослідник розмежовує дві площини: зовнішню – пов'язану із завоюванням і мандрівками людських спільнот, та внутрішню – економічну і соціальну еволюцію.

Дослідник поділяє етнографічний матеріал на такий, що стосується до «історії матеріальної культури» та «історії інтелектуальної культури». Далі він досить детально подає власне бачення методики «збиральної і дослідничої праці».

Таким чином, методологія досліджень запропонована Грушевським не втратила свого значення і до нашого часу. Оскільки вона передбачала широке використання світового досвіду, порівняльно-етнологічного та соціологічного методів. Належну увагу приділяв дослідник і студіюванню усної історії, висловивши з цього приводу низку цінних методичних порад. Застосування етнологічної складової у дослідженнях М. Грушевського можна вважати досить суттєвою особливістю його методологічно-теоретичних підходів.

Завдяки цьому і його історична концепція набувала завершеного і оригінального вигляду.

Список основних джерел та літератури:

1. Витанович І. Уваги до методології й історіософії Михайла Грушевського / І. Витанович // Український історик. – 1966. – Ч. 1-2.
2. Грушевський М. «Малоросійські пісні» Михайла Максимовича і їх роль в розвитку українознавства / М. Грушевський // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 5-6.
3. Грушевський М. Автобіографія, 1906 р., Автобіографія, 1926 р. / М. Грушевський // Великий українець; Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського. – К., 1992.
4. Грушевський М. В справі Музея при Науковому Товаристві ім. Шевченка: Відозва до ш. Земляків / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 43.
5. Грушевський М. Вступні замітки / М. Грушевський // Історія України-Руси: До початку XI віка. – К., 1991. – Т. 1.
6. Грушевський М. Етнографічне діло Костомарова / М. Грушевський // Етнографічні писання Костомарова. – К., 1930.
7. Грушевський М. Початки громадянства (генетична соціологія) / М. Грушевський. – Б.м., 1921.
8. Грушевський М.С. Історія української літератури / М.С. Грушевський. – К., 1993. – Т. 1.
9. Грушевський М. Сто літ українського народництва / М. Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – 1927. – Вип. 1-3.
10. Зашкільняк Л. Історична теорія в науковій творчості Михайла Грушевського / Л. Зашкільняк // Український історик. – 1999. – №2-4.
11. Щербаківський В. Концепція Грушевського про походження українського народу у світлі палеоетнології / В. Щербаківський // Праці Українського історично-філологічного товариства в Празі. – Т. 3. – Прага, 1941.
12. Щербаківський В. Старовинний праукраїнський соціальний устрій (на основі аналізу українського весілля) / В. Щербаківський // Літературно-науковий вісник. – Регенсбург, 1948. – Кн. 1 (На чужині).